

114472

ALEXANDER LANGE
Redakteur - Sekretær
Telef. 46 71 43
Ullevålsvn. 102A - Oslo 4

En UTREDNING om
rettsstillingen i Norge i okkupasjonstiden av
von Waldkirch

Professor Juris ved Universitetet i Bern.

Oversatt fra tysk.

Spørsmål: Hva var rettsstillingen for de nordmenn som befant seg i landet etter at den bevæpnede motstand innenfor landets grenser var opphørt?

Svar:

1. Etter at den bevæpnede motstand opphørte såvel som under enhver omstendighet etter den 9. juni 1940 inntrådte i Norge en tilstand av okkupasjon. Mellomstatlig er begrepet okkupasjon flertydig. Her kommer bare den innretning på tale, som står i umiddelbar sammenheng med krigen, og derfor sedvanligvis blir betegnet som "krigsmessig okkupasjon" - occupatio bellica -.

Den foreteelse at motstanderes område under krigen for et tidsrom kommer i den bevæpnede makts vold, ble først i løpet av det 19de århundrede utviklet til en særskilt institusjon under folkeretten. Landkrigsordningen - LKO - som danner bilaget til den 4. Haageroverenskomst av 1907, ofrer et særskilt avsnitt på den "krigsmessige okkupasjon". Under overskriften "Militær maktutøvelse på den fiendtlige stats område" behandler art. 42 - 56 denne.

Den derved trufne ordning skal etter overenskomstens innledning i seg selv ikke være fullstendig uttømmende, men inneholder dog de viktigste grunnsetninger. De er i det store og hele en sammenfatning av sedvaneretten. Til bedømmelse av spørsmål som henger sammen med den "krigsmessige okkupasjon", er de nevnte bestemmelser fra LKO alment anerkjent som avgjørende.

2. Den første forutsetning for at den krigsmessige okkupasjon kan inntre er at det består en krigstilstand. Som allerede nevnt varer den under hele okkupasjonstiden. Bare så lenge krigen består rettslig sett, er den krigsmessige okkupasjon overhode mulig. Dette kan sees av forskjellige bestemmelser i LKO. En kan frem for allt vise til art. 44, som uttrykkelig taler om den ene og den andre krigførende, og betrakter befolkningen i det okkuperte område som tilhørende en krigførende.

Denne oppfatning ble forøvrig under den 2den verdenskrig også representert fra tysk side. En kan eksempelvis henvise til WALZOG: Recht der Landkriegführung - Berlin 1942 -.

"LKO.s forskrifter kommer altså kun til anvendelse hvor det dreier seg om ekte okkupasjon av ennå fiendtlig område. Deres gyldighet har som forutsetning at det består en fiendestat med egen statspersonlighet. Det er uten betydning om okkupasjonen omfatter deler av den ennå bestående fiendestat - eks. i nåværende krig Frank-rike -, eller hele statsområdet - eks. i nåværende krig Norge -".

Består nødvendigvis Staten videre hvis område er blitt okkupert, så går heller ikke Statens vesentlige bestanddele under. Den okkuperte stats statsområde bevares som sådant, og er rettslig sett helt forskjellig fra okkupasjonsmaktens. Også nasjonen forblir bestående. Befolkningen i et okkupert område befinner seg i særlige rettsforhold som tar hensyn til deres tilbørighet til den okkuperte stat. Særlig tydelig fremgår det av art. 44 og 45 av LKO - sammenlign avsnitt 3 nedenfor -. Art. 52, 1 fremhever endog at den okkuperte stat forblir befolkningens "Fedreland". At den okkuperte stats statsoverhøyhet bevares, ytrer seg også i at dens organer **forblir/stående**. Dette gjelder navnlig når statsoverhodet og hans regjering befinner seg i utlandet. Befinner de seg i en forbunden stats område, kan de videre handle for den okkuperte stat.

Kan den ene krigførende bemektige seg den annens område helt eller delvis, blir okkupasjonen på foregående nevnt måte mulig. Uomgjengelig er det imidlertid at det okkuperte området faktisk befinner seg i den fiendtlige hærs makt. Etter bestemmelsene om okkupasjonsmaktens oppgave, må makten være slik beskaffen at den muliggjør utøvelsen av en ordnet forvaltning. Hva som fordres er med andre ord okkupasjonens effektivitet. Makten over området må virkelig være opprettet og kunne utøves. - LKO art 42 -. På dette grunnlag går etter LKO art. 43 den rettmessige makt - pouvoir légal - over til okkupanten, men dog ikke som følge av en rettslig suksesjon, ba-re faktisk - passe de fait les mains de l'occupant -.

3. Vesentlig for den krigsmessige okkupasjon er det at sammenhengen mellom den rettmessige statsmakt, på den ene side, og det okkuperte område og dets befolkning på den annen side, er avbrutt. I det okkuperte område kan overhøyhetsretten ikke utøves av innehaveren av den rettmessige statsmakt. Men denne situasjon og den for samme gjeldende rettsordning har kun forbigående karakter. Det ligger direkte i okkupasjonens vesen at den bare er et provisorium. Dette blir det tatt hensyn til i flere bestemmelser i LKO.

Således beror art. 53, 2 og art. 54 på den antagelse at det etter okkupasjonen kommer til fredsslutning, ved hvilken dermed bestemte spørsmål må avgjøres. Art. 55 understreker at den **okkuperende** stat kun kan betrakte seg som forvalter og nyttehaber av de verdier som tilhører det fiendtlige statsområde, og at den derfor må bevare deres masse.

Ved okkupasjonens avslutning skal de deretter mest mulig uforandret tilbakegis til innehaveren av den rettmessige statsmakt. Også dette prinsip viser klart at okkupasjonen kun er forbigående.

4. I okkupasjonstiden kan innehaveren av den rettmessige makt ikke utøve denne i det okkuperte område, men okkupasjonsmakten trer i hans sted. Dens oppgaver og myndighetsområde blir ihvertfall antydningssvis omtalt i LKO.

Etter art. 43 har okkupasjonsmakten å sørge for at offentlig orden og det offentlige liv blir gjenopprettet og opprettholdt. Den har å treffe de nødvendige forføyninger for dette. Frem for allt er det dens sak å utøve regjeringsmyndigheten og forvaltningen. Til sistnevnte formål kan den benytte de bestående innretninger og den skal spesielt benytte de forhåndne kommunale myndigheter og betro dem den videre oppgave med den stedlige forvaltning.

De lover som er i kraft i det okkuperte land skal etter LKO art. 43 anvendes videre. Bare av tvingende grunner er det tillatt å avvike fra disse regler. også gjennomføringsbestemmelser skal etter evne bibeholdes. Således viser LKO forskjellig til ytelser og liknende prestasjoner såvel som kontribusjoner, og foreskriver at de gjeldende forskrifter og regler skal komme til anvendelse. - art. 48 og 51 -.

Disse grunnsetninger lar en forstå at okkupasjonsmakten ikke kan foreta dyptgående endringer i rettsordningen. Derimot kan den, særlig med hensyn på nødvendige behov, og forvaltningsgangen og den offentlige ordning, utstede særlige forskrifter, som dermed trer ved siden av den okkuperte stats gjeldende rett, og, når det foreligger tvingende grunner for det, endog gjøre denne uvirksom for okkupasjonens varighet.

5. Befolkningen i det okkuperte område, også forsåvidt den består av den okkuperte stats statsborgere, er forpliktet til å underkaste seg den av okkupasjonsmakten utøvde myndighet. Dette gjelder først og fremst for hele forvaltningsområdet. Anordninger og forskrifter fra okkupasjonsmakten på dette område må følges.

Av okkupanten utstedte rettsbud er bindende, det måtte da være at de støter an mot bestemte plikter som påligger okkupanten etter okkupasjonstilstandens alminnelige ordning. I denne forbindelse kan forskjellige bestemmelser i LKO fremheves. Etter art. 44 kan ingen krigførende tvinge befolkningen i det okkuperte område til å gi opplysninger om den annen krigførendes hær eller hans forsvarsmidler. Art. 45 forbyr å tvinge befolkningen i det okkuperte område til å yte troskapsed til den fiendtlige makt. Etter art. 52 kan en ikke forplikte befolkningen til å delta i krigsforetak mot sitt fedreland. Det siste gjelder særlig med hensyn på de rekvisisjoner og tjenesteytelser som blir krevet av befolkningen.

6. De bestående forbehold til gunst for befolkningen i det besatte område må respekteres. Blir de desavouert av okkupasjonsmakten, så er nok rettsstillingen klar; men det støter på vanskeligheter å gjøre rettskrav gjeldende.

En må først og fremst merke seg at LKO, såvel som andre folkerettslige avtaler, bare anerkjenner som rettssubjekter de stater som har sluttet avtalen. Privatpersoner er under ingen omstendigheter subjekter under folkeretten, og kan derfor ikke umiddelbart støtte seg til LKO. Legitimert hertil er de krigfø-

- 4 -

såvel
rende, /som den stat hvis område er okkupert. Denne kjenner imidlertid for det meste ikke så nøye de faktiske forhold som inntrer i det okkuperte område, og det gjør likelitte organene til den beskyttelsesmakt som måtte være betrodd med å ivareta dens interesser.

Folkerettslige krav grunnet på brudd på okkupasjonens grunnsetninger måtte fremmes ved formidling av beskyttelsesmakten. Til dette kan skje består for befolkningen og de stedlige myndigheter en slags nødtilstand, og de må derfor selv ivareta de rettigheter som er fastsatt av LKO til deres beskyttelse. Hertil trenges ordnede fremgangsmaat. og rettsmidler.

Okkupasjonsmakten kan enten tillate anvendelsen av allerede forhåndenværende innretninger, eller skape nye sådanne. Sålenge det siste ikke skjer kan befolkningen og de stedlige myndigheter fremdeles påberope seg sitt eget lands rett som gjelder videre, og fremføre klage på den her foreskrevne måte.

På grunnlag av foranstående fremstilling kan det nu for Norge for tiden fra 9. juni 1940 til okkupasjonens opphør 9. mai 1945 trekkes følgende slutninger:

- a. Det tyske rike hadde som okkupasjonsmakt rett til å utføre de med forvaltningen sammenhengende oppgaver, og gjennomføre tiltak hertil såvel som for opprettholdelsen av offentlig orden, om nødvendig ved tvang.
- b. Okkupasjonsmakten hadde videre rett til å utfylle eller forandre gjeldende rett, i den utstrekning det forelå en tvingende nødvendighet for dette.
- c. Den norske befolkning var under okkupasjonstidens varighet forpliktet til å akte å etterkomme okkupasjonsmaktens anordninger. Unntatt herfra forblir alle tiltak som berører nordmennes troskapsforhold til sitt eget fedreland.
- d. Ved meningsforskjelligheter med okkupasjonsmyndighetene sto for nordmennene rettsmidlene etter egen rett eller utfyllende, av okkupasjonsmakten innført rettshjelp til forføyning.
- e. Kunde en på denne måte ikke oppnå noe tilfredsstillende resultat, så hadde nordmennene kun valget mellom enten å rette seg etter okkupasjonsmaktens anordninger, i tilfelle under protest, eller å sette seg i mot dem, og i dette tilfelle bære de følger som okkupasjonsmakten truet med.

- - - - -

For de nordmenn som befant seg i landet gjaldt etter opphør av den væpnete motstand til befrielsen - 9. juni 1940 til 9. mai 1945 -, den krigsmessige okkupasjons styreset, overensstemmende med ovenfor omtalte grunnsetninger.

- - - - -

Den egne statsmakts - eksilregjeringens - forordningers gyldighet for befolkningen i det okkuperte område.

Spørsmål:

- a. Kan § 86 i den norske straffelov finne anvendelse på nordmenn som befant seg i landet, for handlinger som de foretok under okkupasjonen?
- b. Kunde de nordmenn som befant seg i landet følge eksilregjeringens forordninger under okkupasjonen?

Svar:

1. Alle bestemmelser som gjelder i det okkuperte område når okkupasjonen tar til, blir iflg. LKO art. 43 å etterfølge under okkupasjonens varighet. De forblir gjeldende og blir ikke i sin helhet erstattet med okkupasjonsmaktens rett. Imidlertid gir art. 43 okkupasjonsmakten anledning til å forandre eller utfylle gjeldende lover når det er tvingende nødvendig.

Om de i forbindelse hermed også kan formelt oppheves bestemmes ikke uttrykkelig ved art. 43. Opphevelsen av hele lov- bøger vilde neppe være tillatelig. Derimot er det mulig, ja endog ønskelig for rettssikkerhetens interesse, at enkelte bestemmelser blir formelt opphevet, når de ikke lar seg anvende ved de endrete forhold.

For spørsmål a. står følgende oversatte tekst til rådighet:

"Med hefte i minst 3 år eller med fengsel fra 3 år inn- til på livstid straffes den som rettsstridig bærer våpen mot Norge, eller som under en krig som Norge deltar i, eller med så- dan krig for øye yter fienden bistand i råd eller dåd eller svek- ker Norges eller noen med Norge forbunden stats stridsevne.

Straff kommer ikke til anvendelse på noen i utlandet bosittende norsk statsborger for handling hvortil han etter bo- stedets love er pliktig".

Sålangt okkupasjonsmakten ikke foretar endringer i lan- dets gjeldende rett gjelder denne fortsatt videre. Ved visse faktiske omstendigheter oppstår imidlertid spørsmålet om ikke kjensgjerningen om okkupasjon i seg selv øver en vesentlig inn- flytelse på anvendelsen av gjeldende rett. Dette spørsmål viser seg særlig ved strafferettslige bestemmelser.

2. Den norske straffelov av 22de mai 1902 inneholder i § 86 et gjerningsinnhold som kort kan betegnes som landsforræderi. Den truer bl.a. den med straff som under en krig yter fienden bi- stand i råd og dåd. Nå utelukker dens avsnitt 2 straffbarheten når norske statsborgere begikk handlingene i utlandet, og var for- pliktet til det etter dergjeldende love.

Disse bestemmelser viser, at selv om bistandsytelse til fienden er forbudt sålenge krigen varer, består det dog straffri- het når gjerningsmannen på sitt oppholdssted var forpliktet til en holdning som i seg selv vilde rammes av straffebudet.

Åpenbart beror § 86 på den sedvanligvis riktige anta- gelse at ved krig eller ved krigsfare kan forholdene for de stats- borgere som oppholder seg i utlandet være vesentlig anderledes

enn for dem som befinner seg i innlandet. "Utland" er her først og fremst krigsmotstanderens område, "Innland" derimot Norges område. I utlandet kunde nordmannen av den levende statsmakt bli tvunget til bestemte handlinger, mens for innlandets vedkommende selvfølgelig slike offentlige bestemmelser som kunde gjøre statsborgeren straffverdig ved å følge dem, ikke kan komme på tale.

På denne forskjellighet mellom utland og innland beror den straffeutelukkelsesgrunn som ligger i § 86, annet avsnitt. Den forutsetter derfor ubetinget at den norske statsmyndighet kan utøves i Norge. Muligheten av at dette siste skulde være forhindret på grunn av okkupasjon av det norske område omtaler § 86 begripeligvis overhodet ikke. Den kan i det hele tatt ikke ta noe hensyn hertil, da det vilde være helt uforenlig meddens grunnlag.

Spørsmålet blir da om de faktiske forutsetninger for anvendelsen av § 86 overhode er til stede, når statsområdet i sin helhet er okkupert. Kan Norge ennå betraktes som "Innland" når etter art. 43 LKO den rettmessige myndighet faktisk er gått over til okkupasjonsmakten? Etter § 86.s ordlyd er det rettslig avgjørende om den bistandsytende norske statsborger er bosatt i utlandet og følgelig at han er underkastet en fremmed statsmyndighet. Grunntanken som straffriheten beror på ligger ganske klart deri at de på bostedet kan bli forpliktet til bestemte handlinger. Dette faktiske forhold inntreffer også ved okkupasjonen. Dermed er det standpunkt begrunnet at § 86 må anvendes analogt og at det derfor inntreffer straffrihet.

3. Bortsett fra det nettopp fremstilte resonnement avhenger anvendelsesmuligheten av § 86 av alminnelige betraktninger, som faktisk og avgjørende utelukker dens forenlighet med okkupasjonsstillingen. Mens denne varer kan kun sådanne bestemmelser finne anvendelse i det okkuperte område som ikke står i strid med det styresett som gjelder under okkupasjonsmakten.

Som fremstillet ovenfor står ikke okkupasjonsmakten fri i enhver henseende når det gjelder å benytte befolkningen. Så langt det påhviler den innskrenkninger kan den ikke forlange ytelser eller opplysninger og i dette omfang heller ikke "bistand i råd eller dåd".

Når man tar hensyn til de tilsvarende i LKO art. 44. 45 og 52 forefundne bestemmelser, så må det slås fast at troskapsplikten for nordmennene overfor sin egen stat også besto under okkupasjonen. For så vidt kunde brudd på denne komme under § 86.

Derimot var befolkningen forpliktet til å foreta handlinger som i seg selv kunde komme under begrepet "råd eller dåd", i den utstrekning de kunde benyttes til samarbeide av okkupasjonsmakten på grunnlag av den i det okkuperte område gjeldende regjeringsmyndighet. Hvis imidlertid en slik fremgangsmåte var rettmessig under okkupasjonen, så kommer anvendelsen av § 86 ikke på tale. Herved er det av liten betydning om en rettslig går ut fra dennes avsnitt 2 og på grunnlag av dette antar straffrihet, eller om man benekter gyldigheten av hele § 86 for det okkuperte område - men under forbehold av troskapsplikten. Særlig er det avgjørende at det kan være uomgjengelig nødvendig for opprettholdelsen av det offentlige liv å få befolkningens medvirken.

Såvidt en heri kunde se en "bistand i råd eller dåd" er anvendelsen av § 86 utelukket.

Hvis okkupasjonsmyndighetene skulde ha satt § 86 alene eller generelle sakssammenheng som den også vilde tilhøre, formelt ut av kraft, så vilde rettsstillingen være helt klar. Innenfor det okkuperte område hadde da disse bestemmelser overhodet ingen gyldighet mere, slik at de nordmenn som ble i Norge overhodet ikke kunne forgå seg mot dem.

4. Med hensyn på de statsorganer som var virksomme på en forbunden stats område, er det spørsmålet om de av disse i okkupasjonstiden utgitte forordninger kunde bli rettsvirksomme for det okkuperte område.

Faktisk kan disse organer - som i det følgende kort betegnes som "eksilregjeringen" - kompetanse ikke bestrides. De kan også når de er i utlandet beslutte rettssetninger. Rettsgrunnlaget for dette kunde være en rett til å gi forordninger, eller eksilregjeringen kunde i enkelte tilfelle støtte seg til en særlig gjeldende lov.

Etter moderne oppfatning er det nødvendig at rettssetningene blir gitt i bestemte former foreskrevet i landets rett. Dertil hører at de blir offentliggjort på bestemt måte, for det meste i et lovtidende som utgis med bestemte mellomrom. Offentliggjørelsen er ikke en blott og bar formalitet, men beror på at ingen kan bli forpliktet ved en bestemmelse som ikke er offentliggjort og derfor ikke er tilgjengelig.

LKO nevner ikke med et ord den mulighet at den stat hvis område er okkupert også utgir lover eller forordninger for det etter okkupasjonen. Dens system er som nevnt et ganske annet: Den bestående rett i landet ved tidspunktet for okkupasjonen gjelder videre, og kan hvis nødvendig utfylles eller forandres av okkupasjonsmakten. Derfor nevner LKO overhodet ikke det tilfelle at organer for den okkuperte stat, som befinner seg i utlandet, beslutter bestemmelser for dens område.

Skulde allikevel slike bestemmelser bli truffet, så gjelder for dem de alminnelige grunnsetninger for tilblivelsen og ikrafttreden av forskrifter, og dermed også den om offentliggjørelse.

I den konstitusjonelle stat er den lovmessige offentliggjørelse av bestemmelsene som forplikter folket et gyldighetskrav. Eksilregjeringen som det kommer nye bestemmelser fra, kunde slett ikke offentliggjøre dem i det okkuperte område og derved bringe dem til befolkningens kunnskap på foreskrevne måte. Likeså lite vilde den være istand til å stille den autentiske tekst til disposisjon for de embedsverk innen hvis rådighets område anvendelsen av de nye bestemmelser vilde falle.

Dette saksforhold fører til den slutning at den okkuperte stat ikke kan sette nye bestemmelser i kraft for det okkuperte område ved sin eksilregjering. De ekstraordinære omstendigheter vilde dessuten gjøre seg videre gjeldende ved anvendelsen. Embedsverket i det okkuperte område vilde slett ikke ha rett tildet, det måtte da være på grunnlag av en tilsvarende ordning fra okkupasjonsmakten, noe som i praksis overhodet ikke

kommer på tale. Befolkningen vilde på grunn av manglende offentliggjørelse ikke være forpliktet til å anvende de nye bestemmelser, og sandsynligvis vilde det bli direkte forbudt dem av okkupasjonsmakten.

5. Etter de oppgaver som står til min disposisjon besluttet den norske eksilregjering den 15/12-1944 en forordning som støtter seg på omtalte § 86 i straffeloven. Den dannet grunnlaget for å anvende § 86 på medlemmene av den norske Nasjonal Samling. Forordningen kunde under okkupasjonstiden ikke bli offentliggjort i Norge. Den trådte derfor ikke i kraft for det okkuperte område. Dette er forsåvidt av betydning som forordningen har et selvstendig innhold i forhold til § 86. Forsåvidt dette ikke er tilfelle gjelder for den de samme regler som ovenfor fremstillet for § 86.

6. Med okkupasjonens avslutning ble den tidligere norske rett virksom i full utstrekning, Ny rett, som i mellomtiden var fremmet av eksilregjeringen, behøvet etterskuddsoffentliggjørelse.

Fra dette forhold må skilles muligheten av bestemte regler eller bestemmelser er utstyrt med tilbakevirkende kraft. Om dette kan skje, og under hvilke betingelser det er tillatelig, kan ikke bedømmes folkerettslig, men er utelukkende et spørsmål om landets rett. Det kan imidlertid fastslåes at regelen om tilbakevirkende kraft regelmessig ikke anerkjennes i strafferetten. Den står i utpreget indre motstrid med at gjerningsmannen på det tidspunkt da han begikk handlingen må kunne kjenne de tilsvarende straffebestemmelser. Når på den ene side setningen gjelder at manglende kjennskap til retten skader - Ignorantia juris nocet - så er på den annen side det prinsipp like alment anerkjent at uten straffelov er ingen straff mulig. - Nulla poena sine lege-

Dette gjelder også med hensyn på tid. Det er rettslig sett av grunnleggende betraktninger utillatelig at en dom felles på grunnlag av en straffebestemmelse som i gjerningsøyeblikket enten i det hele tatt ikke besto, eller ikke kunde bli rettsvirkosom på grunn av manglende offentliggjørelse.

Skulde landets rett mot de fremstillete prinsipper treffe en ordning som forutsetter tilbakevirkning av straffebestemmelser, så lar dette seg angripe under synsvinkelen av rettferdighet. Skulde allikevel den tilbakevirkende kraft av formelle grunner betraktes som rettmessig bestående, så måtte i bedømmelsen av gjerningsinnholdet de særlige forhold under okkupasjonen bli spesielt tatt hensyn til. Dermed vilde påny spørsmålene om overhodet gjerningsinnholdet er oppfylt eller om en straffbefriende grunn måtte foreligge, være av betydning.

De således stillede spørsmål blir sammenfattet å besvare slik:

- a. På de nordmenn som befant seg i landet kan straffelovens § 86 ikke finne anvendelse for handlinger som ble foretatt under okkupasjonen. Undtatt er kun slike handlinger som okkupasjonsmakten med hensyn til troskapsplikten overfor eget land, ikke hadde lov til å få dem til å foreta, og som okkupasjonsmakten ikke tvang dem til.

- b. Bestemmelser fra eksilregjeringen kunde under okkupasjonen ikke tre i kraft der på grunn av manglende offentliggjørelse. Allerede derfor, og dessuten okkupasjonsmaktens myndighet som forhindret gjennomføringen, kunde de nordmenn som befant seg i landet ikke følge eksilregjeringens bestemmelser.

- - - - -

Rettsstillingen for de embedsmenn - tjenestemenn - som ble i det okkuperte område.

Spørsmål: Hvilke plikter hadde de statstjenestemenn som ble i landet og arbeidet videre under okkupasjonsmakten?

1. Med okkupasjonen reiser det spørsmål seg om de tjenestemenn som er blitt i landet videre kan eller vil virke i sine stillinger.

Det er sedvanlig og for det offentlige liv som oftest uomgjengelig nødvendig at tallrike tjenestemenn i distrikts eller stedlig forvaltning forblir i tjeneste under okkupasjonen. Hjemmeretten kan pålegge dem det som plikt eller ganske enkelt overlate det til eget skjønn, eller likefrem forby det. Avgjørende er imidlertid ikke hva hjemlandet rett bestemmer, men derimot på hvilken måte okkupasjonsmakten ordner forholdene innenfor rammen av det folkerettslig tillatte.

Okkupasjonsmakten har rett til å bruke tjenestemenn til ytelser i samme utstrekning som den kan overfor befolkningen. Utelukket er dermed alle de tilfelle som berører troskapsplikten. For tjenestemenns vedkommende kan det siste også spille en særlig rolle fordi de ofte står i et fastlagt troskapsforhold.

Når tjenestemenn blir i tjeneste, eller blir tvunget til tjeneste av okkupasjonsmakten, så er de underordnet den myndighet som under okkupasjonen besørger forvaltningen. Umiddelbart eller middelbart har de overensstemmende hermed å utføre okkupasjonsmyndighetenes anvisninger. De kan ikke unndra seg denne plikt, hva enten de utøver tjenestevirksomheten frivillig eller under tvang.

2. For tjenestemennenes virksomhet i det okkuperte område gjelder hjemlandets rett i den utstrekning den ikke er forandret eller utfyllt av okkupasjonsmyndighetene. I forvaltningsområdet vil det hyppig forekomme at disse myndigheter utsteder nye forordninger. Tjenestemennene er også forpliktet til å anvende dem i sin tjenestevirksomhet.

Tjenestemannens egen stilling avhenger likeledes av hvordan forvaltningsretten arter seg under okkupasjonen. Hvis okkupasjonsmakten ikke treffer særlige anordninger, så gjelder det okkuperte lands rett videre. Også tjenestemannsforholdet kan av okkupasjonsmyndighetene underlegges en regulering som er tilpasset de endrete forhold.

I enhver henseende tas det dog forbehold om tjenestemannens troskapsplikt overfor sitt eget land. Denne må det tas hensyn til av okkupasjonsmakten, også i forordninger og anvisninger for tjenestemannens virksomhet og stilling.

3. Hvem som er tjenestemann avgjøres etter den okkuperte stats rett og etter omfanget av det personale som står i tjenestemannsforhold i okkupasjonsøyeblikket. I videre forstand kan medregnes foruten de egentlige statstjenestemenn, også tjenestemenn i kommunene og andre offentlig-rettslige organisasjoner.

Vanskeligheter blir det for det tilfelle at personer blir oppnevnt til tjenestemenn under okkupasjonen når de tidligere ikke befant seg i slik stilling. Hvem som er ansvarlig for valget retter seg etter den rett som til dette tidspunkt gjaldt for det okkuperte område. Det er meget vel mulig at det da består bestemmelser fra okkupasjonsmyndighetene herom.

Hvis en slik er grunnlaget for valg av vedkommende, er det spørsmål om vedkommende overhode kan betraktes som tjenestemann for det okkuperte område. Etter omstendighetene er han en funksjonær for selve okkupasjonsmyndighetene. Denne omstendighet kan særlig forekomme ved sentrale eller distriktstise embeder. For oppnevnelser i kommuneforvaltninger blir det derimot regelmessig kommunale myndigheter som har avgjørelsen, og så langt dette er tilfelle, kan den oppnevnte ikke betraktes som tjenestemann for okkupasjonsmyndighetene.

Om den oppnevnte kan tvinges til å anta oppnevnelsen, avhenger av den gjeldende rett i det okkuperte område. Opprettholdelsen av det offentlige liv kan kreve utnevnelsen av nye funksjonærer. Okkupasjonsmakten kan overensstemmende hermed foreskrive at det er plikt å motta tjenestemannsoppnevnelser. Forbehold tas også her for forpliktelser som vilde berøre troskapsplikten overfor eget land.

4. Et særlig tilfelle kan ligge deri at det besatte område har en slags regjering som skylder okkupasjonsmakten sin beståen, og støtter sin virksomhet på den. LKO har ikke forutsett dette tilfelle, utelukker det på den annen side heller ikke. Om Quasiregjeringen som er helt avhengig av okkupasjonsmakten, kan betraktes som rettmessig, behøver her ikke å behandles. Det er nok å fastslå at tjenestemenn som blir tatt i tjeneste av Quasiregjeringen, sluttelig likeledes er avhengig av okkupasjonsmakten. For dem gjelder derfor regelmessig det samme som for tjenestemenn som trer nye i okkupasjonsmyndighetenes tjeneste.

Det her stillede spørsmål lar seg bare besvare rent generelt. da forholdene for personer som arbeider som tjenestemenn i okkupert område vil være forskjellige etter omstendighetene. Resultatet av de foranstående betraktninger kan formuleres slik:

- a. Pliktene for de tjenestemenn som arbeider under en okkupasjonsmakt retter seg etter hjemlandets rett, og de til utfylling eller forandring av denne av okkupasjonsmakten utgitte forskrifter. Troskapsplikten overfor eget land blir forbeholdt i ethvert tilfelle.
- b. Den som under okkupasjonsmyndighetene arbeider som tjenestemann, hva enten frivillig eller tvungen, er regelrett forpliktet til å følge de til enhver tid gjeldende forskrifter og anvisninger fra disse myndigheter. Sålangt han hand-

- 11 -

ler deretter kan hans tjenestemannsvirksomhet ikke ansees som "bistand i råd eller dåd" etter § 86 i den norske straffelov, selv om anvendelsen av denne bestemmelsen i det hele tatt kunne ansees mulig.

- - - - -

Bern, den 11. oktober 1947.

v. Waldkirch

sign.

Professor der Rechte an der Universität

Bern.

ALEXANDER LANGE
Redaktør — Sakfører
Telef. 46 71 43
Ullevålsvn. 102A — Oslo 4

H. Thodesen

ASS. LANDHANDEL

AGENTURER

VAREADR.: LAUKVIK I LOFOTEN

Vatnfjord i Lofoten, den 10/5 1953.

Folk og Land,
~~8XMEI~~,
O s l o.

Til opklaring av forholdene ved Norges kapitulasjon er det et forhold som jeg har sett lite belyst. Og her vil det utvilsomt foreligge viktige dokumenter som, såvidt jeg kan forstå, er vist liten interesse.

Etter at Norge kapitulerte i 1940 fortsatte Varanger bataljon vaktholdet i Finnmark for Tysk regning. Og utover dette ble det etablert vaktposter av leide sivile for å rapportere til tyskerne eventuelle alierte bevegelser i Finnmark. Hvormange slike poster som blev etablert vet jeg ikke. Men en post var stasjonert på Hopseidet i Gamvik herred og hadde stasjon i Statens rorbu der under ledelse av Statens opsitter der herr Jul Fermann. Denne vaktpost kjendte jeg samtlige og ingen av disse var medlemmer av Nasjonal Samling. Derimot var Jul Fermann en motstander av N.S.

Såvidt jeg forstod var det Fylkesmannen i Finnmark som var høieste myndighet i Finnmark inntil Tyskerne overtok vaktholdet utpå sommeren. Og jeg forstod det slik at såvel militæret som de sivile vaktposter var underlagt Fylkesmannen og at utlønningen av de sivile vakter gikk gjennom fylkesmannen inntil disse blev oppløst etter at tyskerne hadde overtatt det hele vakthold.

Det var vistnok fylkesmann Gabrielsen som hadde denne ledelse etter kapitulasjonen. Og da han fremdeles er fylkesmann nu i et annet fylke må han ha handlet etter oppdrag eller i forståelse med den rømte regjering.

Jeg mener derfor at det her må foreligge viktige dokumenter som viser på hvilket grunnlag en inntakt bataljon samt foranstående sivile vaktposter kunne stilles til "fiendens" disposisjon.

Om det er mulig vil jeg gjerne at dere skulle foreta en nærmere undersøkelse av disse ting.

Arbødigst

H. Thodesen

5. juni

3.

Herr H. Thodesen.

Vatnajord i Lofoten.

Deres brev av 10. mai d.å.

Det forhold som De nevner i Deres ovennevnte brev - vaktholdet i Finnmark sommeren 1940 - er omhandlet i pkt. 7 i hovedkapitulasjonsevntalen (Trondheim 10. juni 1940), og saken er også behandlet i Undersøkelseskomisjonens Innstillinger 1946-47. Det er riktig som De sier at det var dev. Lykesmann Gabrielsen i Finnmark som hadde ledelsen av de 2 vaktbataljonene og han har også avgitt forklaring i den henseende.

Nå har Rättseinstitutet i Stockholm fått over alle mulige dokumenter til bruk under sin granskning, og etter de spørsmål som er oppstilt, må vi gå ut fra at spesielt kapitulasjonen 10. juni 1940 og alt som står i forbindelse med den - derunder også vaktholdet i Finnmark - vil bli vidt særskilt oppmerksomhet. Nettop evntalen om at norske oppsatte bataljoner skulle stå til tjeneste for dette vaktholdet på russegrensen, skulle jo mer enn noe vise at man snarlig hadde avsluttet.

Vi takker Dem imidlertid for de opplysninger De har gitt oss m.h.t. etableringen av sivilt vakthold. Også dette understreker jo kapitulasjonsevntalens forutsetninger om at krigen var slutt.

Generalstabens presesjef i 1940, Birger Gotsas, omtaler i sin bok Norges Kamp Fra 9. april til 7. juni saken på følgende måte:

"Et av de krav som general Faye hadde stillet ved forhandlingene, var at tyskerne skulle overta hele Nord-Norge, også Ost-Finnmark. Vi måtte nå for enhver pris unngå at en annen makt rykket inn deroppe mot nord, og at landet på den måte ble delt mellom to fremmede makter. Fra tysk side var man til å begynne med mest tilbøyelig til å overlate den militære vakttjeneste i Ost-Finnmark til norske militærstyrker. Men da den norske forhandler, oberstløytnant Roscher-Nielsen, iestholdt kravet, ble det inntekommen fra tysk side, og det ble truffet den ordning at en norsk militærvdeling skulle besørge vakttjenesten foreløpig inntil tyskerne kunne få fart avløsning opp nordpå. Dog ble det tyske ilagg straks heist deroppe. Det ble oberst Faye som fikk kommandoen over den norske vaktstyrke."

Her har man altså den - en får vel si pussighet - at den norske overkommando tags tyskerne om å besette resten av landet.

det, mens derimot tyskerne på sin side unnslø seg for det og helst så at nordmennene selv greide opp i sakene ! En har vel aldri hørt om en militær overkommando som - under en fortsatt krig - tigger fienden om å utvide sin besettelse til også å gjelde de deler av eget land som hittil hadde gått fri for egentlig inntrengsen. Var det så at krigen virkelig fortsatte, har vel det norske språk bare et ord for en slik framgangsmåte.

Aanei, krigen var nok slutt på det tidspunkt. Og det var nok ikke minst regjeringen oppmerksom på selv. Jfr. episoden da Nygaardsvold og Koht ridslo om hva de framtidig skulle slå inn på. "Jeg synes nok", sa Nygaardsvold, "at jeg nå er for gammel til å begynne å bare plenk igjen !" Jo, jo, det var også noe å ta fett på for en statsminister som dro avgårde for "å fortsatte krigen" ! En skulle vel tro at han kanskje hadde endret ting å tenke på i en slik situasjon enn "å bare plenk" ! Så sant at krigen fortsatte da !

Vennlig hilsen

Forb. sekr.

det, mens derimot tyskerne på sin side unnslø seg for det og helst så at nordmennene selv greide opp i sakene ! En har vel aldri hørt om en militær overkommando som - under en fortsatt krig - tigger fienden om å utvide sin besettelse til også å gjelde de deler av eget land som hittil hadde gått fri for egentlig inntrengning. Var det så at krigen virkelig fortsatte, har vel det norske språk bare et ord for en slik framgangsmåte.

Aanei, krigen var nok slutt på det tidspunkt. Og det var nok ikke minst regjeringen oppmerksom på selv. Jfr. episoden da Nygaardsvold og Koht ridslo om hva de framtidig skulle slå inn på. "Jeg synes nok", sa Nygaardsvold, "at jeg nå er for gammel til å begynne å bare plenk igjen !" Jo, jo, det var også noe å ta fett på for en statsminister som dro avgårde for "å fortsatte krigen" ! En skulle vel tro at han kanskje hadde endret ting å tenke på i en slik situasjon enn "å bare plenk" ! Så sant at krigen fortsatte da !

Vennlig hilsen

Forb. sekr.

... ble ... 5. juni 3.

... Herri SH. ... Vatnfjord i Lofoten.

Deres brev av 10. mai d.å.

Det forhold som De nevner i Deres ovennevnte brev - vaktholdet i Finnmark sommeren 1940 - er omhandlet i pkt. 7 i hovedkapitulasjonsavtalen (Trondheim 10. juni 1940), og saken er også behandlet i Undersøkelseskomisjonens Innstillinger 1946-47. Det er riktig som De sier at det var dav. fylkesmann Gabrielsen i Finnmark som hadde ledelsen av de 2 vaktbataljonene og han har også avgitt forklaring i den henseende.

Nå har Rättsinstitutet i Stockholm fått over alle mulige dokumenter til bruk under sin granskning, og etter de spørsmål som er oppstilt, må vi gå ut fra at spesielt kapitulasjonen 10. juni 1940 og alt som står i forbindelse med den - derunder også vaktholdet i Finnmark - vil bli vidt særskilt oppmerksomhet. Nettop avtalen om at norske oppsatte bataljoner skulle stå til tjeneste for dette vaktholdet på russegrensen, skulle jo mer enn noe vise at man anså krigen som avsluttet.

Vi takker Dem imidlertid for de opplysninger De har gitt oss m.h.t. etableringen av sivilt vakthold. Også dette understreker jo kapitulasjonsavtalens forutsetninger om at krigen var slutt.

Generalstabens pressesjef i 1940, Birger Goteas, omtaler i sin bok "Norges kamp fra 9. april til 7. juni" saken på følgende måte:

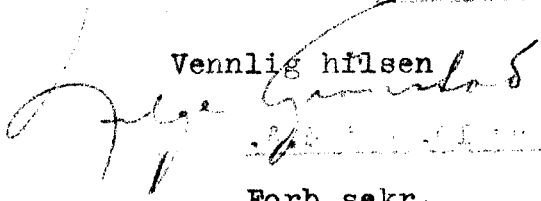
"Et av de krav som general Ruge hadde stillet ved forhandlingene, var at tyskerne skulle overta hele Nord-Norge, også Øst-Finnmark. Vi måtte nå for enhver pris unngå at en annen makt rykket inn deroppe mot nord, og at landet på den måte ble delt mellom to fremmede makter. Fra tysk side var man til å begynne med mest tilbøyelig til å overlate den militære vakttjeneste i Øst-Finnmark til norske militærstyrker. Men da den norske forhandler, oberstløytnant Roscher-Nielsen, fastholdt kravet, ble det imøtekommet fra tysk side, og det ble truffet den ordning at en norsk militæravdeling skulle besørge vakttjenesten foreløbig inntil tyskerne kunne få ført avløsning opp nordpå. Dog ble det tyske flagg straks heist deroppe. Det ble oberst Faye som fikk kommandoen over den norske vaktstyrke."

Her har man altså den - en får vel si pussighet - at den norske overkommando tagg tyskerne om å besette resten av lan-

det mens derimot tyskerne på sin side unnslo seg for det og helst så at nordmennene selv greide opp i saken ! En har vel aldri hørt om en militær overkommando som - under en fortsatt krig - tigger fienden om å utvide sin besettelse til også å gjelde de deler av eget land som hittil hadde gått fri for fiendtlig inntrengen. Var det så at krigen virkelig fortsatte, har vel det norske språk bare et ord for en slik framgangs måte.

Aanei, krigen var nok slutt på det tidspunkt. Og det var nok ikke minst regjeringen oppmerksom på selv. Jfr. episoden da Nygaardsvold og Koht rådslo om hva de framtidig skulle slå inn på. "Jeg synes nok", sa Nygaardsvold, "at jeg nå er for gammel til å begynne å bære plank igjen !" Jo, jo, det var også noe å ta fatt på for en statsminister som dro avgårde for "å fortsette krigen" ! En skulle vel tro at han kanskje hadde andre ting å tenke på i en slik situasjon enn "å bære plank" ! Så sant at krigen fortsatte da !

Vennlig hilsen

Forb.sekr.

[The following text is a mirrored/ghosted image of the document's content, appearing upside down and faintly on the reverse side of the page.]